

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 3/2016

УДК 811.161.2 + 39 (477)
ББК 81.411.1 + 63.5 (4УКР)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- **Маленко О. О.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
(головний редактор);
- **Голобородько К. Ю.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Дорошенко С. І.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Лисиченко Л. А.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Ломакович С. В.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Кравець Л. В.**, д-р філол. наук, проф. (Київ)
- **Новиков А. О.**, д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- **Борисов В. А.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Нестеренко Н. П.**, канд. пед. наук, доц. (Харків)
- **Піддубна В. В.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Терещенко В. М.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
(заст. головного редактора)
- **Умрихіна Л. В.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Юр'єва К. А.**, канд. пед. наук, доц. (Харків)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- **Нелюба А. М.**, д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- **Струганець Л. В.**, д-р філол. наук, проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Ухвалила вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 9 від 28 жовтня 2016 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2016. — Вип. 3. — 176 с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЯ. ЛІНГВОСТИЛІСТИКА. ЛІНГВОПОЕТИКА. КОМУНІКАТИВНА ЛІНГВІСТИКА

Ірина Богданова

Естетико-психологічна спрямованість просторових домінант у мовній картині поезії Михайла Петренка 84

Володимир Борисов

Прецедентні інтертекстеми як джерело й аргумент наукової думки (на матеріалі мовознавчого дискурсу) 90

Костянтин Голобородько

Лінгвоментальна концептуалізація архетипного образу землі в поетичній картині світу Олександра Олеся 95

Лариса Кравець

Трансформація мовної комунікації в інформаційну епоху 99

Олена Маленко

Риторика війни в сучасному українському поетичному дискурсі 105

Анна Мартакова

Навмисна помилка: текстова девіація, що творить новий сенс 113

Тетяна Осіпова

Орнаментальна невербаліка в поетичному дискурсі С. Руданського 117

Світлана Руденко

Глютоніми — символи часу В українському соціальному дискурсі 1920–1990 рр. 123

ЛІТЕРАТУРНІ СТУДІЇ

Анатолій Новиков

Дискурс національно-визвольних змагань у романах Василя Шкляра «Чорний ворон» і «Маруся» 136

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Олена Садоха, Наталія Варич

Педагогічні взаємодії: у пошуках взаєморозуміння 144

НАУКОВА ХРОНІКА

Науково-теоретичний семінар «Теорія й практика ввічливості: українська версія»
Стенограма наукового обговорення проблеми 150

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

усного й писемного мовлення в реальному житті. Водночас електронне спілкування відбувається за своїми правилами, які можуть впливати на усталену писемну традицію, розхитуючи мовну норму.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Горошко Е. И.* Лингвистика Интернета : формирование дисциплинарной парадигмы [Електронний ресурс] / Е. И. Горошко. — Режим доступу : <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=76>
2. *Горошко Е. И.* Интернет-жанр и функции языка в Интернете [Електронний ресурс] / Е. И. Горошко. — Режим доступу : <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=206>
3. *Інциклопедія* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://inciklopedia.org/wiki>
4. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Електронний ресурс] / М. Кастельс. — Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/09.php
5. *Маклюен М.* Понимание медиа. Внешние расширения человека / М. Маклюен. — М. : Жуковский : «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2003. — 464 с.
6. *Мечковская Н. Б.* История языка и история коммуникации: от клинописи до Интернета / Н. Б. Мечковская. — М. : Флинта — Наука, 2009. — 582 с.
7. *Почепцов Г.* Информационно-коммуникативные технологии в развитии цивилизации [Електронний ресурс] / Г. Почепцов. — Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation>
8. *Почепцов Г.* Коммуникативные технологии, работая с мозгами, трансформируют и сотрясают наш мир [Електронний ресурс] / Г. Почепцов. — Режим доступу : <http://detector.media/withoutsection/article>
9. *Naomi S. Baron Control Freaks: How Online and Mobile Communication is Reshaping Social Contact* [Електронний ресурс] / Naomi S. Baron Control Freaks. — Режим доступу : <http://www.american.edu/ctrl/upload/Baron-Language-at-Work.pdf>
10. *Thurlow, Crispin.* From statistical panic to moral panic: The metadiscursive construction and popular exaggeration of new media language in print media [Електронний ресурс] / Thurlow, Crispin. — Режим доступу : <http://jcmc.indiana.edu/vol11/issue3/thurlow.html>

УДК 81'373.72

Олена Маленко, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

РИТОРИКА ВІЙНИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті прокоментовано лінгвостилістичні особливості риторики війни в сучасному українському поетичному дискурсі. Поняття риторики в цьому контексті апелює до інтенційно спрямованого словесного (художнього) вираження авторської рефлексії щодо перебігу воєнних подій на сході України. Поетичним матеріалом для розвідки стали збірки Любові Якимчук «Розкладання» (2014), «Абрикоси Донбасу» (2015) і Сергія Жадана «Життя Марії» (2015), «Тамплієри» (2016).

Ключові слова: *риторика, образ війни, авторський наратив, поетичний контекст, стилістика, семантика.*

В статті прокоментовані лінгвостилістическія особенности риторики войны в современном украинском поэтическом дискурсе. Понятие риторики в этом контексте апеллирует к интенционально направленному словесному (художественному) выражению авторской рефлексии относительно военных событий на востоке Украины. Поэтическим материалом для статьи стали сборники Любови Якимчук «Розкладання» (2014), «Абрикоси Донбасу» (2015) и Сергея Жадана «Життя Марії» (2015), «Тамплієри» (2016).

Ключевые слова: *риторика, образ войны, авторский нарратив, поэтический контекст, стилистика, семантика.*

The article presents a commentary on the lingual stylistic features of the rhetoric of war in modern Ukrainian poetic discourse. The notion of rhetoric in this context appeals to the intentionally directed verbal (artistic) expression of author's reflections on military events in the East of Ukraine. Collections by Liubov Yakymchuk "Rozkladannia" ("Decay") (2014), "Abrykosy Donbasu" ("Apricots of Donbas") (2015) and Serhiy Zhadan "Zhyttia Marii" ("Mary's Life") (2015), "Tamplieri" ("Knights Templars") (2016) have become the poetic material of the research.

Key words: *rhetoric, image of war, author's narrative, poetic context, stylistics, semantics.*

«Коли говорять гармати, музи мовчать», — сказав свого часу Марк Туллій Цицерон, натякаючи цим на недоречність мистецтва під час воєнних дій. Досвід Другої світової війни заперечив цю сентенцію, довівши роль багатьох мистецьких сфер (літератури, музики, театру, кіно) як потужної психологічної сили, здатної підтримати бойовий дух воїнів і їхню віру в перемогу. Літературі ж у цьому відведено особливу роль — стати «літописцем» війни в її людських відчуттях, емоціях, враженнях, які, вкарбовані словом у текст, мають позачасову силу впливати на психоемоційну сферу нашої свідомості.

Сьогоднішні воєнні події на сході України ввійшли в національне буття в усіх його виявах — політичному, інформаційному, соціальному, мистецькому, приватному, додаючи гіркоти й трагізму до наших, і так не оптимістичних, реалій.

Тема війни, широко продукована зараз у масмедійному просторі, стала з'являтися в українській літературі ще до ситуації на Донбасі, і «війна тут поставала як певне світовідчуття, як певна метафора», — прокоментувала ситуацію літературний оглядач «Української правди. Життя» Ірина Славінська, беручи інтерв'ю в молодій українській поетки Любові Якимчук (родом з міста Первомайськ, що на Луганщині; зараз мешкає в Києві), яка розгорнула цю думку далі: «Метафорика війни — дуже популярна штука. Вона існувала давно й змінювалася з часом. У житті ми часто використовуємо метафори війни в конструкціях зі словами «битва», «фронт», «зброя». Тут розвиток подій нагадує хворобу: з'являється вірус, і реагуючи на нього, імунна система виробляє антитіла. Слова, тексти, цілі книжки, які виходили до війни й говорили про війну, і є антитілами, що з'явилися у відповідь на хворобу, яка вже була. Адже війна готувалася давно. Митці завжди реагують на суспільно-політичні зміни першими, коли ці зміни ще не очевидні» [5].

Коли ж ці зміни стали реальністю, поетична рефлексія трансформувала передчуття війни в її констатацію, фіксуючи не лише світ фізичних речей (руйнація міст і сіл, обстріли, бої, смерть, біженці, окупація), а й відтворюючи метафізику людського стану під час війни (страх, відчай, розгубленість, зневіра, душевний біль, страждання, але й — надія, віра, любов). Розірваність свідомості, яка ніколи не буде готовою до війни з її смертю й знищенням. Саме розірваність

кордонів-територій-родин-тіл-душ стала лейтмотивом поезії війни, визначаючи її абсурдність і деструкцію, що розклала світ на до війни й у війні.

Мета статті — прокоментувати лінгвостилістичні особливості риторики війни в сучасному українському поетичному дискурсі, зокрема в збірках Любові Якимчук та Сергія Жадана про воєнні події на сході України.

Онтологія розкладання світу війни в її художній версії вперше постала в поетичному тексті Любові Якимчук, який так і названо «Розкладання»:

на східному фронті без змін
 скільки можна без змін?
 метал перед смертю стає гарячим
 а люди від нього холодними
 не кажіть мені про якийсь там Луганськ
 він давно лише ганськ
 лу зрівняли з асфальтом червоним
 мої друзі в заручниках —
 і до нецька мені не дістатися
 щоби витягти із підвалів, завалів та з-під валів
 а ви пишете вірші, красиві, як вишиванка
 ви пишете вірші ідеально гладенькі
 високу поезію золоту
 про війну не буває поезії
 про війну є лише розкладання
 лише літери
 і всі вони — rrr
 Первомайськ розбомбили на перво і майськ —
 безкінечно маятись, наче вперше
 знову там скінчилась війна
 але мир так і не починався
 а де бальцево?
 де моє бальцево?
 там більше не родиться Сосюра
 уже більше ніхто з людей не родиться
 я дивлюся на колообрій
 він трикутний, трикутний
 і поле соняхів опустило голови
 вони стали чорні й сухі, як і я
 вже страшенно стара
 і я більше не Люба
 лише ба

(«Розкладання»)

«Про війну не буває поезії», — ця теза апелює не стільки до змісту поетичного мистецтва, скільки до його форми, до тих художніх засобів, якими можна описати війну: «Коли стається щось страшне, — говорить Люба Якимчук, — в авторів ніби відбирає мову. І ти намагашся продиратися крізь хащі реальності, крізь внутрішні блоки... наосліп шукати дорогу до своєї мови. <...> під час війни поезія має бути менш кучерявою, але більш стрункою й максимально простою. Не потрібні гіперболи та інші тропи для посилення ефекту. Куди ж більше посилювати? Краще більше недоговорювати. З мовчання можна почути більше, ніж зі слів» [5].

Так, із цим можна погодитися, якщо йдеться про міжперсональну комунікацію, де мовчання виконує важливу прагматичну функцію, реалізуючи комунікативну

мету, інтенції й мотиви, передаючи інформацію невербальним шляхом (силенційний ефект мовчання) [4]. Поезія ж здійснює свій вплив на емоційну сферу саме завдяки слову, його можливостям викликати потрібні емотивно-оцінні реакції в читача, а це досягається відповідним стилістичним ресурсом мови.

Що здатне створити конкретно-чуттєвий (сенсорний) образ війни у форматі нашої свідомості, як не метафора або порівняння (*і поле соняхів опустило голови / вони стали чорні й сухі, як і я*), антитеза денотативної природи (*метал перед смертю стає гарячим / а люди від нього холодними*), оксюморон (*я дивлюся на колообрій / він трикутний, трикутний*). Стриманий, лаконічний текст, без зайвої тропеїчної «кучерявості», побудований на прийомі констатації — саме ці параметри визначають його художню силу, об'єктивують стан і відчуття від пережитого. Авторська риторика інтенційно прозора в змістовому декодуванні й емоційному навантаженні, при цьому образ війни, створений авторкою, є певною мірою образом самої ідеї війни — руйнівної сили, онтологічно не сумісної з життям, його цілісністю й конструктивністю. Поетичний текст як суб'єктивна (індивідуальна) формально-змістова субстанція художньо об'єктував внутрішню форму слова *війна*, а внутрішня форма слова й художнього твору, за О. О. Потєбнею, і є точкою перетину об'єктивного й суб'єктивного в художньому освоєнні дійсності, створюючи певний мікрокосм, що характеризується органічністю й системністю [3: 110].

Посилює емотивно-оцінну конотацію смислового навантаження цього тексту й внутрішня форма слова-назви поезії «Розкладання», що в семантичній структурі містить сигніфікат, антитетичний поняттю «складання», тобто «доведення до цілісності». Ідея деструкції/розкладання вербалізована й заперечливими лексико-граматичними моделями з актуалізованою в межах контексту негаційною семантикою: *не кажіть мені* [про якийсь там Луганськ]; *не дістатися* [до нецька]; *не буває поезії* [про війну]; *не починався* [мир]; *не родиться* [Сосюра]; *не родиться* [уже більше ніхто з людей]; *і я більше не Люба* [лише ба]. Ці моделі утворюють певну вертикаль, що виформовує сенс не лише деструктивності, але й алогічності воєнного буття, яке перебуває в опозиції до цінностей мирного існування людини, основою з яких є життя.

У дискурсивному вияві поетичний текст належить до персонального, зокрема прямого буттєвого дискурсу (за В. Карасиком), де художня комунікація має розгорнутий, семантично насичений характер, втілений у формі «смислового прориву». В. Карасик так визначає стан «смислового прориву» в персональному дискурсі: це «осаяння, інсайт, раптове розуміння суті, <...> стану речей. Композиційно-вербальною формою смислового прориву є текстовий потік образів, магма сенсів, <...> координативний перелік різнопланових і несполучуваних сутностей або явищ, <...> інтенційний алогізм» [1: 3]. Змінений стан свідомості реципієнта при цьому структурується за новими орієнтирами, що спираються на запропоновані образні моделі. Ця реструктурація породжує сильні емоції, а самі тексти потребують неодноразового повторення, при цьому кожне таке повторення усвідомлюється адресатом як власний досвід [там само]. Вочевидь функцію цих повторів у створенні ефекту онтологічної розірваності виконує графічна сегментація ключових ойконімів *Луганськ — лу / ганськ*; *Донецька — до / нецька*, *Первомайськ — перво / майськ*; антропоніма *Люба / ба*; просторової апеллятивної моделі *із підвалів, завалів та з-під валів*.

Загалом топос у художньому континуумі війни актуалізований найпотужніше, що є логічним з огляду на причини розв'язання цього конфлікту. У поезії Люби Якимчук, зокрема в збірці «Абрикоси Донбасу» воєнний простір фізичний і метафізичний: матерія постає в географічних локаціях Донбасу (*стен,*

море, східний фронт) й об'єктах, зачеплених війною (*дорога, терикони, вирви, шурфи шахт, хата (стіни, вікна, стеля), могили, школа*); метафізичний хронотоп — це насамперед мир у його внутрішньому сприйманні, в очікуванні повернення додому (*ми підемо й пішки, хоч би були босими*) і предметній ідентичності (*мир — дім, дерево, батьки й батькові могили, діти, родинні альбоми; мир — абрикоси, синє небо, хмари пишні*). Предметність як конкретне осягання дійсності в речах і деталях сприяє творенню візуальних образів війни й миру, що удоступнює їх сприймання читачем, актуалізуючи в асоціативно-образному мисленні упізнавані денотатні коди. Двовимірне протиставлення буття *до-війни—у-війні* в цій збірці набуває тривимірності: з'являється мотив *після-війни* (мир як найбільш бажана й очікувана перспектива):

де посадили дерево і виростили сина
де збудували дім, який без нас відсирів
а дорога наша розквітає мінами
ковила й туман прикривають вирви
вертаємось гіркими, не говіркими, винними
нам би мати дім і трохи миру
нам би постояти, подихати сирістю
витагти знімки з альбомів родинних
ми додому їдемо, туди, де ми виростили
нас батьки чекають, могили і стіни
ми підемо й пішки, хоч би були босими...
як не знайдем дому, там де ми залишили
побудуєм дім понад абрикосами
з неба синього, із хмар пишних («Абрикоси Донбасу»).

Сама поетка говорить про важливість вибудовування візії того, як усе буде завтра — хоч в умовах війни, хоч в умовах миру — для тих, хто насамперед залишився там, за межею звичного мирного соціуму. Ця перспективність стає внутрішнім смисловим стрижнем поезій збірки «Абрикоси Донбасу», унаочнюючись у ментальному образі *дому понад абрикосами*, фізика й метафізика якого посилені традиційними атрибутивними поетизмами *небо синє, хмари пишні* з актуалізованою семантикою миру, добра, злагоди. І навіть матерія війни, представлена автологічними моделями (*дім, який без нас відсирів, ковила й туман прикривають вирви*); метафорично (*дорога розквітає мінами*), упорядкованими в тексті за принципом ампліфікації, не знижує модус екзистенційності, властивий поетичній риториці воєнного сьогочасся, де раціональне межує з ірраціональним, формуючи особливий художній універсум, у якому попри фактологічну апокаліптичність домінує внутрішнє передбачення мирного впорядкування.

Особливо виразно ця стратегія простежується в текстах Сергія Жадана (збірки про війну «Життя Марії» (2015) й «Тамплієри» (2016), поетичний світ якого акумулює й транслює інформацію різних рівнів: про те, що відбувається з країною й людьми, і те, що відбувається в самих людях, їхній свідомості й навіть підсвідомості. Трансформації внутрішнього буття відтворено крізь призму сприймання й усвідомлення Батьківщини не стільки як простору, скільки як світовідчуття: *Батьківщина — це там, де тебе розуміють, коли ти говориш вві сні* («Життя Марії», с. 8). Це розуміння мотивує ідентичність свого — чужого в цій війні, у якій постає, народжується й своя Батьківщина:

Крізь сон чути, як у темряві формується батьківщина,
ніби хребет у підлітків з інтернату.

Формується світло й темрява, складаючись разом.
Літнє сонце перетікає в зими.
Все, що діється нині з ними всіма, називається часом.
Головне розуміти, що все діється саме з ними («Тамплієри», с. 6).

Екзистенційність жаданівського образу Батьківщини, його рецептивна амбівалентність є наслідком згущення поетичної думки, розгортання її в множинні сенси, які формуються в кожній індивідуальній інтерпретації як суб'єктивні семантичні коди. Поетична модель світу Жадана, складна за своєю формою й змістом, інтеріоризуючись у ментальних площинах його художньої свідомості, оприявлена в тексті так само складно: риторика спрямована на інтелектуальні реакції, на осмислення внутрішньої рецепції війни. При цьому авторський нарратив простий, оповідний, подекуди інтимізований (від першої особи), подекуди споглядальний (від стороннього спостерігача).

Жадан-поет реалізує авторську комунікативну стратегію в контексті багаторівнево: як об'єктивний наратор, суб'єктивний і безпосередній учасник-персонаж. Об'єктивний наратор знає й фіксує стани природи, фізичні та внутрішні стани героїв, їхні відчуття й переживання, викликані війною:

Їй п'ятнадцять і вона торгує квітами на вокзалі.
Кисень за шахтами солодкий від сонця та ягід.
Потяги завмирають на мить і рушають далі.
Військові їдуть на Схід, військові їдуть на захід.

<...>

Формується її пам'ять, формується втіха.
В цьому місті народилися всі, кого вона знає.
Засинаючи, вона згадує кожного, хто звідси поїхав.
Коли згадувати більше нема кого, вона засинає («Тамплієри», с. 6–7).

Жадан художньо об'єктивує воєнне буття, моделюючи фікційний хронотоп, ознаки якого упізнавані й декодовані завдяки наявній інформації з масмедіа або з власного досвіду тих, хто перебуває в зоні воєнного конфлікту. І цей часопростір завдяки авторській нарації постає разом з особливостями «світогляду, переконань, підходів до розуміння особи та способу її оприявлення в літературно-художній проекції» [2: 1].

Суб'єктивний наратор аналізує й оцінює те, про що розповідає, і ця комунікативна стратегія, втілена у відповідній художній риторичі, створює діалогічність контексту, задає його психологічний тонус, а до читача промовляє сам автор зі своїми думками, установками, припущеннями:

Віру і втрачаєш тоді, коли випадає
можливість за неї померти, а ти цією
можливістю не встигаєш скористатися.
Нащо віра тому, хто бачив, як усе виглядає насправді?
Нащо вірити в те, що немає для тебе
жодного значення?

<...>

Чоловіки зі сліпими від темряви очима
приходили до госпіталю на перев'язку,
стискали зуби, коли сестра відривала їм

від рани засохлі бинти й свіжа кров
 проступала на темній шкірі. Просили
 знеболювального, бодай якогось.
 Але не існує жодного знеболювального
 від того, що в них болить, не існує («Життя Марії», с. 58).

Жадан як сторонній спостерігач розповідає історію війни в людських долях, констатує події й факти, і його рефлексія зосереджена на тих апокаліптичних речах, що стають на війні буденними й від цього ще більш травматичними для свідомості: *Все, що в тебе є — це вибір померти за кожного з нас, / все, що в тебе є — це свобода загинути у бою; Кожне життя — неймовірно складне — / завершує смерть — дивовижно проста* («Життя Марії», с. 20);

Героями жаданівських поезій про війну є різні люди: добровольці, волонтери, солдати, священники, біженці, дезертири, жінки й чоловіки, але всіх їх єднає війна в руйнації звичного буття й звичних цінностей, серед яких найбільшою виявилось життя. Складність ситуації й у тому, що похитнулася сама ціннісна парадигма в її пріоритетах: що тепер є важливим для людини? Її внутрішні принципи чи фізичне існування? У сповіді солдата-дезертира, який кинув зброю й повзе додому, прагнення життя виявилось сильнішим за страх і совість, воно нівелює розуміння дезертирства як морального злочину:

Ось я лишаю зброю й починаю повзти,
 повзти від того, в що ніколи не вірив,
 ось обповзаю дороги й очерети,
 обповзаю мертвих патрульних і розірваних командирів,
 обповзаю чужі кордони, обповзаю фортечні мости,
 обповзаю вітчизну — безкінечну й зайву. («Життя Марії», с. 18)

Ампліфікація стрижневого вербатива *обповзаю*, семантично розширеного переліком локаційних об'єктів, розтягує дію в часі й просторі, посилює емоційне враження від уявної ситуації. Шлях додому важкий і довгий не лише фізично, а й морально, адже свідомість бійця розірвана між присягою (суспільний імператив) й інстинктом самозбереження (біологічний імператив), і ця розірваність постає в остраху, розгубленості й внутрішньому усвідомленні скоєного:

Що в твоїм серці, країно, що в твоїй голові?
 Я навіть не знаю, з яких кольорів зшиваються наші стяги.
 Біси стоять при мені — недовірливі і живі,
 І дорікають мені словами моєї присяги. («Життя Марії», с. 18)

Онтологія дезертирства представлена не лише в його психологічному вияві, а й аксіологічному: втеча з поля бою викликає осуд навіть у рідних: *І рідня теж, вертаючись / до будинку свого, / не пізнає його, / не пізнає його*. У цьому контексті оповідач дистанціюється від нарративу персонажа й зближується з позицією (внутрішнім голосом) читача, досягаючи тим спільної емоції й оцінки щодо дезертирства. Жадан стає посередником, який уможлиблює наше пізнання війни через його власну художню візію, і ваги для читача набувають саме авторські емотивно-оцінні модуси, закладені в тексті. Конкретика й емоційність жаданівських поезій про війну, їхня філософічність, інтерпретаційна потенційність, рефлексивна художня риторика формують простір інтелектуальної співпраці читача з автором, актуалізують ресурси індивідуального декодування сенсів, закладених у поетичній матерії.

У першій збірці про воєнні події «Життя Марії» Жадан прагне прокласти мости від ненависті («найлегше заняття в часи війни — ненавидіти чужих») до порозуміння («найважче — досягати порозуміння»), зображуючи війну в її жорстокому реалізмові, відтворюючи майже натуралістично те, що відбувається там з людьми. Чим апокаліптичніше змальована автором ситуація, тим складніший шлях до порозуміння, яке все ж має відбутися, і Жадан пропонує шлях до цього порозуміння — розмовляти, «з ким завгодно, як завгодно і про що завгодно», «голове — не втрачаючи людяності, тобто любові й уваги».

Такий гуманістично-паціфістський мотив розгорнуто й у другій збірці «Тамплієри», але риторика дещо інша: художня рефлексія спрямована на осмислення не лише війни та людей, що воюють, а й тієї реальності, що чекає їх після повернення додому: «І ось вони повертаються з війни, на яку багатьох їх покликали, і помічають, що війна насправді тривала лише для них. І що відповідати за неї тепер доведеться лише їм» («Тамплієри», с. 4). Цей травматичний синдром Жадан намагається долати віршами, у яких — пам'ять про війну «яку ніхто не оголошував, про біль, із яким ніхто не може впоратися, про любов, від якої ніхто не може відмовитися, та надію, на якій усе тримається» [там само].

Любов і надія — опори, які утримують світ попри всі історичні катаклізми. Поезія Жадана прагне донести цей меседж тим, хто втратив віру в їхню силу на війні, у складних життєвих обставинах, у пошуках себе. Мудрість, отже зрілість стає знаком жаданівської поезії, мірилом її художньої сили й ваги, її катарсичності й невичерпної множинності сенсів:

Хай тиша осені — невидима, туга,
з якої родяться кристали павутини,
торкається тебе, аби твоя снага
прокачувала кров крізь вени і судини,
ламаючи цей світ на золоті частини.
Лишається любов.
З'являється вага. («Тамплієри», с. 47).

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик В. О типах дискурса [Електронний ресурс] / В. Карасик. — Режим доступу : <http://ruslang.isu.ru/education/discipline/philology/disrurs/material/material2/>
2. Мацевко-Бекерська Л. В. Типологія наратора: комунікативні аспекти художнього дискурсу [Електронний ресурс] / Л. В. Мацевко-Бекерська. — Режим доступу : <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/11/14.4.8.pdf>
3. Потебня А. А. Из записок по теории словесности: Поэзия и проза. Тропы и фигуры. Мышление поэтическое и мифическое / А. А. Потебня. — Харьков, 1905. — 625 с.
4. Почепцов Г. Г. Молчание как знак / Г. Г. Почепцов // Анализ знаковых систем. — Киев, 1986. — С. 90–98.
5. Славінська І. Любов Якимчук: Нам доведеться простити того, хто втрачав людське обличчя : Інтерв'ю [Електронний ресурс] / Ірина Славінська. — Українська правда. Життя. — 26.08.2015. — Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/person/2015/08/26/199143/>

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Жадан С. Життя Марії. Книга віршів і перекладів / Сергій Жадан. — Чернівці : Meridian Chernowitz; Книги — XXI, 2015. — 184 с.
2. Жадан С. Тамплієри / Сергій Жадан. — Чернівці : Meridian Chernowitz; Книги — XXI, 2016. — 120 с.

3. Якимчук Л. Розкладання [Електронний ресурс] / Любов Якимчук. Режим доступу : <http://sho.kiev.ua/article-sho/179051>
4. Якимчук Л. Абрикоси Донбасу / Любов Якимчук. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. — 192 с.

УДК 811.161.2'271.14

— Анна Мартакова, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

НАВМИСНА ПОМИЛКА: ТЕКСТОВА ДЕВІАЦІЯ, ЩО ТВОРИТЬ НОВИЙ СЕНС

У статті здійснено спробу класифікувати вживані автором різновиди навмисних помилок як виду мовної гри в українському авангардному поетичному тексті помежів'я ХХ-ХХІ ст. й прокоментовано їхню функцію щодо реалізації авторського задуму у творенні нових сенсів і потрібного художнього ефекту.

Ключові слова: *навмисна помилка, мовна гра, стилістичні засоби.*

В статье предпринята попытка классифицировать использованные автором разновидности преднамеренных ошибок как вида языковой игры в украинском авангардном поэтическом тексте на рубеже ХХ–ХХІ вв. и прокомментирована их функция в реализации авторского замысла в создании новых смыслов и необходимого художественного эффекта.

Ключевые слова: *преднамеренная ошибка, языковая игра, стилистические средства.*

The article attempts to classify the species of intentional errors which are used by the author as a kind of language game in the avant garde poetic text and comments on their function with respect to the implementation of the author's intention in the creation of new meanings and necessary artistic effect.

Key words: *intentional error, language game, stylistic means.*

Актуальним видається дослідження штучної помилки як виду мовної гри в умовах тенденції ускладнення або спрощення поетичного тексту, орієнтованого на читача-сучасника. З огляду на особливості вираження інтенцій автора-постмодерніста, одним із видів мовної гри в тексті постає навмисна помилка, що дає змогу привертати увагу читача, зробити інформацію наочнішою, доступнішою та цікавішою.

Мета статті — проаналізувати основні типи навмисних помилок й мовно-стилістичних засобів, що беруть участь у створенні ситуації створення девіацій у постмодерному поетичному тексті. Об'єктом обрано штучні, навмисні девіації в постмодерному поетичному тексті. Предмет наукового вивчення — типи й стилістична роль навмисних помилок як виду мовної гри в поетичних текстах українських митців кінця ХХ — перших десятиліть ХХІ ст. Матеріалом для дослідження стали тексти українських поетів-вісімдесятників, дев'яностників, двотисячників, які працюють в авангардній стилістиці (О. Ірванець, І. Неборак, Ю. Андрухович, Р. Мельників, Т. Малкович та ін.).